

УДК 929Слабченко:027.7(477.74)

С. О. Мерзлякова,головний бібліограф Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
тел. 34-80-11**НАУКОВА СПАДЩИНА М. Є. СЛАБЧЕНКА**

У статті розглядається наукова спадщина видатного українського історика М. Є. Слабченка, яка зберігається у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. М. Є. Слабченко (1882—1952), випускник Новоросійського університету, у 1920-х рр. — професор історії України в Інституті народної освіти (ІНО), академік АН УРСР.

Ключові слова: Наукова бібліотека, М. Є. Слабченко, історія України, іменний фонд Петруня, Новоросійський університет, Інститут народної освіти.

Тридцять роки ХХ ст. стали тяжким випробуванням для нашої країни. Багато людських долей було скалічено. Під жернова репресій попав і наш земляк, видатний історик України М. Є. Слабченко. Лише у 90-х рр. для громадськості стало відомим ім'я вченого. Усе наукове життя Михайла Єлисейовича було пов'язано з Одеським (Новоросійським) університетом, значна кількість його праць зберігається у Науковій бібліотеці університету, що дає нам можливість дослідити наукову спадщину історика.

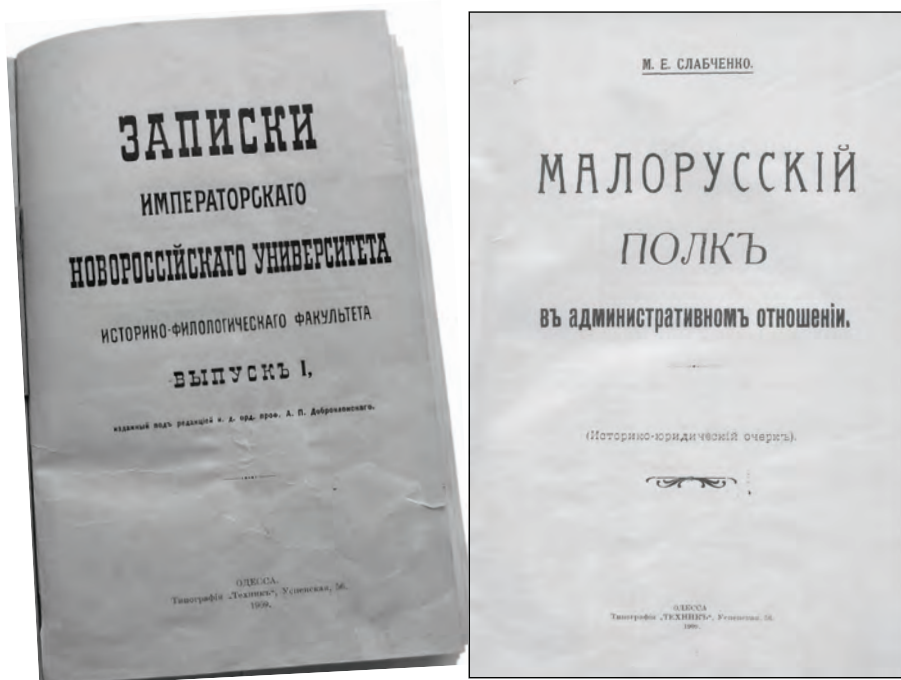

Відомий український історик, політичний та громадський діяч Михайло Єлисейович Слабченко народився 9 липня 1882 р. на Нерубайських хуторах, поблизу Одеси у сім'ї каменяра. Вищу освіту отримав в Імператорському Новоросійському університеті на історико-філологічному (1903—1905) та юридичному факультетах (1905—1910). Саме там відбулося становлення Слабченка-вченого. Великий вплив на формування поглядів молодого студента мали професори О. Я. Шпаков та І. А. Линни-

ченко. Темою досліджень вченого стала історія України XVII—XIX ст. Він є автором 13 монографій, 5 підручників, понад 100 наукових статей, взагалі, ним написано близько 250 праць [14, с. 122]. У статті розглядаються лише монографії, що становлять невелику частку наукової спадщини М. Є. Слабченка. Ці праці вченого знаходяться в основному фонді книгосховища бібліотеки та у фонді доцента М. Є. Петруня, який зберігається у Відділі рідкісних книг та рукописів. Федір Євстафійович Петрунь (1894—1963), відомий український вчений, історик-краєзнавець, з 1919 р. працював у Центральній науковій бібліотеці м. Одеси на посаді завідуючого відділом комплектування (1919—1931) та вченого секретаря бібліотеки. Крім того, він викладав у вищих учбових закладах міста. З 1944 по 1952 рр. обіймав посаду декана географічного факультету Одеського державного університету. За його ініціативою у бібліотеці було відкрито кабінет українознавства. 1 липня 1963 р. Ф. Є. Петрунь передав до університетської бібліотеки власну книгозбірню з 3500 одиниць. На їх основі було створено імен-

ний фонд Ф. Є. Петруня, який налічує понад 1200 видань з україніки, зокрема 8 монографій М. Є. Слабченка [6].

У 1909 р., ще будучи студентом, М. Є. Слабченко написав історико-юридичний нарис «Малорусский полк в административном отношении», за який отримав золоту медаль, грошову премію та право надрукувати її у «Записках Новоросійського університету» [9]. У ході роботи над працею молодий вчений дослідив багато архівних матеріалів. У результаті нарис складався з двох частин та був присвячений практично не опрацьованій на той час темі політичного та судового устрою Гетьманщини. У 1909 р. він був надрукований у «Записках Императорского Новороссийского университета историко-филологического факультета». Ця студентська праця виявила хист справжнього дослідника. Професор І. А. Линниченко так оцінив нарис: «Труд автора имеет серьезные научные достоинства. Автор основательно ознакомился со всей литературой вопроса, внимательно изучил источники печатные и прибавил к ним ряд новых, никем еще не затронутых рукописных источников, извлеченных им из разных архивов. Автор работает вполне самостоятельно и обладает несомненными хорошими научно-критическими способностями. Ни одного положения своих предшественников он не принимает на веру, а разбирает его критически, очень часто дополняя или опровергая фактами чужие выводы, и с многими его выводами нельзя не согласиться. Скажу более, если бы автор прибавил к своему исследованию общую главу, широкими штрихами резюмирующую его выводы, я бы без всякого колебания принял его для защиты на степень магистра Русской истории» [2, с. 86].

У 1910 р. Михайло Єлисейович закінчив університет зі ступенем кандидата права і був залишений при кафедрі російської історії для підготовки до професорського звання. У 1911 р. він був відряджений для подальшого навчання до Сорбонни (Париж, Франція). У 1912 р. М. Є. Слабченко повертається на бать-

ківщину, де його було призвано до армії. З серпня 1914 р. по липень 1917 р. брав участь у Першій світовій війні. У 1917 р., після поранення, Михайла Єлисейовича було відправлено на навчання до Юридичної Академії, яка знаходилася у Петрограді. Через рік після її закінчення, у чині штабс-капітана, він був демобілізований.

У 1918 р. Михайло Єлисейович повернувся до Одеси, де займався активною політичною та громадською діяльністю, не припиняючи наукових досліджень. У 1918—1919 рр. виходять два підручника — «Судівництво на Україні XVII—XVIII ст.: конспект лекцій, читаних на Одеських учительських курсах в серпні 1918 р.» та «Центральные учреждения Украины XVII—XVIII ст.: конспект лекций, читанных с 10 июня по 14 июля 1918 г. на украинских курсах для учителей средних школ» [13], останній примірник зберігається у Відділі рідкісних книг в іменному фонді доцента Ф. Є. Петруня. На титульному листі видання стоїть прямокутна печатка з написом «Дар доц. Ф. Е. Петруня».

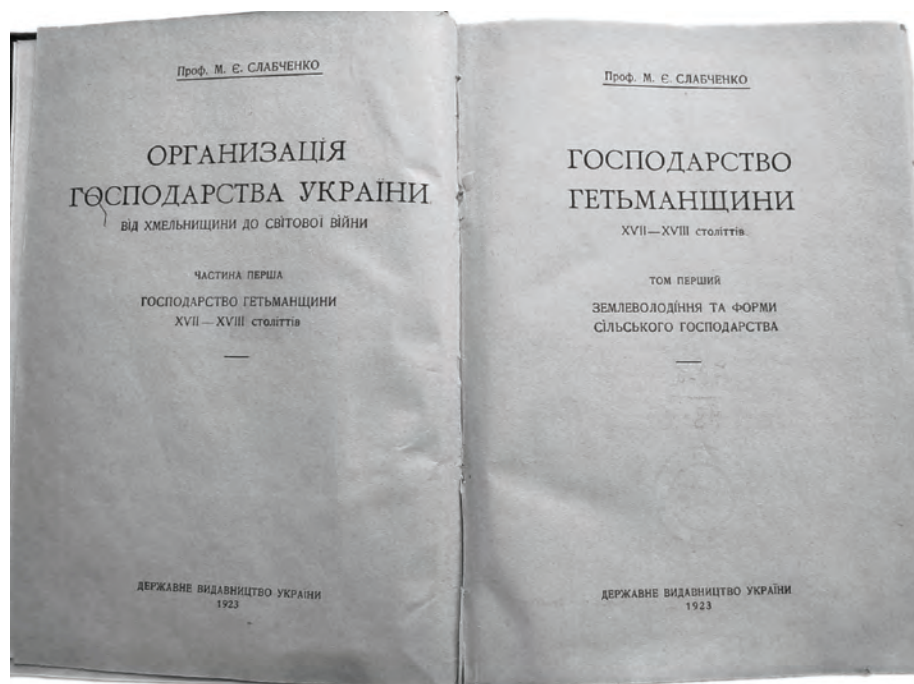
У 1919 р. М. Слабченко був обраний приват-доцентом кафедри російської історії Новоросійського університету. Починаючи з 1920 р., М. Є. Слабченко

остаточно залишає політику та займається лише викладацькою та науковою діяльністю. Після закриття університету у 1920 р. він обіймав посади професора соціології в Одеському гуманітарно-суспільному інституті та професора історії України в Інституті народної освіти (ІНО), створених після реорганізації Новоросійського університету. В ІНО проф. М. Є. Слабченко на факультеті професійної освіти керував літературним та історичним семінарами підвищеного типу. З 1 червня 1923 р. до 19 червня 1924 р. був деканом цього факультету. У вересні 1926 р. за ініціативою М. Слабченка при ІНО організовано одеську секцію (філію) Харківської науково-дослідної кафедри української культури, яку він очолював з 1 червня 1926 р. до 20 січня 1930 р. У 1921—1922 рр. працював на посаді професора Археологічного інституту, у 1920—1924 рр. обіймав посаду заступника, потім завідувача Одеського губерньського архівного управління.

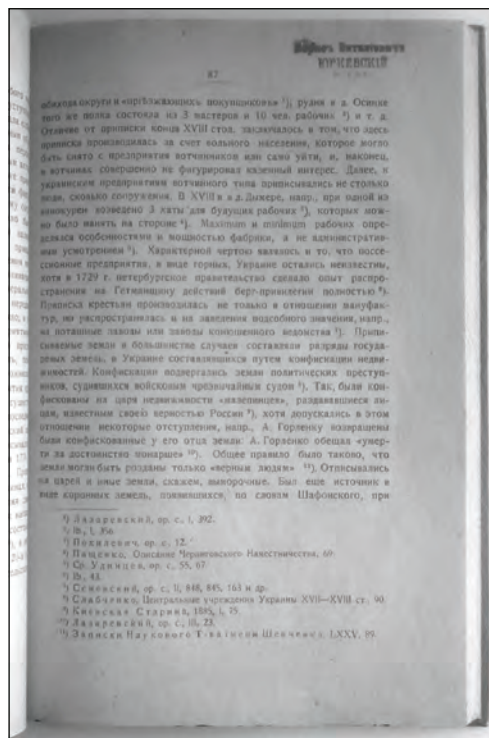
20-ті роки — час творчого злету М. Є. Слабченка. Будучи представником державницького напрямку в українській історіографії, у дослідженнях тих років він змістив акцент на соціально-економічні процеси. З 1921 р. історик розпочав роботу з написання своєї основної праці «Організація господарства України від Хмельниччини до світові війни» [14, с. 121]. Ця багатотомна праця виходила майже одночасно російською та українською мовами у 1922—1929 рр. У Науковій бібліотеці збереглися примірники окремих томів обома мовами. У передмові до цієї праці М. Слабченко писав: «...економічно-правова історія України складається з шести частин, якими охоплюється минувшина ріжних живших особистим своїм життям територій України по горизонталі й у відношенню приватного та публічного господарства по вертикалі» [12, т. 1, с. VII—VIII]. У 1922 р. вийшли перші два томи російською мовою, а у 1923 р. — українською мовою, дещо перероблені. За перший том, який мав назву «Господарство Геть-

манщини XVII—XVIII ст. Т. 1: Землеволодіння та форми сільського господарства» науковець отримав вчений ступінь магістра історії без захисту дисертації. У першому томі описується населення українських земель XVII—XVIII ст., розкривається його соціальний склад, форми аграрних взаємовідносин. Значну увагу Слабченко приділяв правовим питанням землеволодіння, становленню законодавства в Гетьманщині після Визвольної війни 1648—1654 рр. «Питання, поставлене дослідувачами української общини XVII—XVIII стол., не може лічитись розв'язаним. Воно навіть і ледве поставлене, бо задля його розв'язання необхідно спочатку вияснити інше питання про володіння й власність і тій призмі, в якій воно розглядалося в Старій Україні й тодішній Європі <...> — писав М. Є. Слабченко. — Господарчій устрій, що існував і склався на Україні, не був відокремленим від господарства інших країн. Він мав в більшій-меншій мірі теж обличчя, що й заходні господарства, з модифікаціями, які викликались географічним положенням країни.» [12, т. 1, с. 46]. Велике значення автор приділяв землеволодінню серед козацтва, порушував питання закріпачення українського народу під час входження українських земель до Російської імперії. «Отже, апропріяція землі після 1648 р. привела до падіння великого господарства Польської держави й передала землі індивідуальним дрібним власникам. — писав М. Слабченко. — Але в порядку мобілізації землі селянство лишилося при індивідуальній волі, яку 1782 року також було загублено. Мобілізація землі перетворила вільне селянство в тенетів поміщицьких земель» [12, т. 1, с. 192].

Другий том «Судьби фабрики и промисленности в Гетманщине в XVII—XVIII ст.», виданий у 1922 р. в Одесі, був присвячений питанню промислового виробництва у Гетьманщині XVII—XVIII ст. Розглядалися питання про організацію українських цехів, мануфактур та фабрик. Приділялась увага майновим

правам шляхти, духовенства та положенню нижчих верств українського населення. Михайло Єлисейович зазначав, що в Україні на той час були найбільш розвинені сільськогосподарські промисли. Також автор приділив увагу місту, його розвитку, структурі, промисловості. У цей період, коли більша частина України входила до складу Російської імперії, велися нескінченні війни, тому більша частина промислового виробництва була спрямована на військові потреби, а населення було обтяжене податками для армії. Все це наклало відбиток на розвиток галузей виробництва у державі. Дослідник зробив висновок, що організація промисловості в Україні на той час не набула широкого розвитку. На титульному аркуші другого тому, який був виданий у 1922 р. російською мовою і зберігається в основному фонді Наукової бібліотеки, стоїть особлива печатка з написом: «Борис Витальевич Юркевский, Киев». Такий же відбиток знаходиться на сторінках: 5, 33, 87, 121, 153, 185. Колись ця книга належала філологу, викладачеві Одеського політехнічного інституту та Інституту народного господарства Б. В. Юркевському, одруженому на співробітниці університетської бібліотеки О. Є. Іващенко [3].

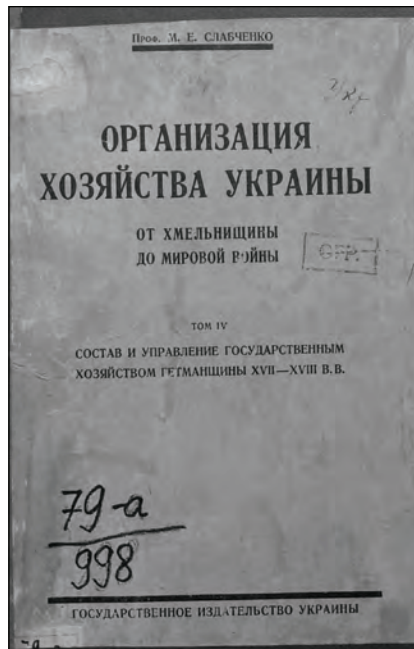

Третій том монографії «Очерки торговли и торгового капитализма» був надрукований в Одесі у 1923 р. Це видання було присвячене розвитку торгівлі на Україні та торговим відносинам. Особливу увагу М. Є. Слабченко приділяв правовим питанням торгівлі. Виділяв торговців як окремий клас, досліджував їх права та обов'язки, устрій купецьких організацій у XVIII ст., торгівельні суди. Окремі глави присвячені розвитку вільної торгівлі, українським ярмаркам, зборам та торгівельним митам в Гетьманщині, зовнішній торгівлі. В останній главі порушувались питання тарифної політики, митниць, репресалій, прав іноземних купців та євреїв в Україні.

Четвертий том «Состав и управление государственным хозяйством Гетманщины XVII—XVIII вв.» було видано у 1925 р. Він був присвячений публічно-державному господарству Гетьманщини, автор особливо приділив увагу двом основним проблемам: майновим питанням та різновидам поборів та повинностей. «Государственное хозяйство Гетманщины, — писав М. Є. Слабченко, — представляется распадающимся на две крупные отрасли: имущество и всякого рода сборы и повинности. И те и другие служили интересам командующего в Гетманщине старшинского, а потом шляхетско-помещецкого класса, имевшего целью обеспечить себе прибавочную ценность при помощи вооруженной силы, то своей, то стороной. Опираясь на нее, помещики Украины смогли провести самую широкую мобилизацию крестьянской и отчасти казацкой земли и экспроприировать от нее население». [12, т. 4, с. V]. Якщо у XVII ст. повинності відігравали головну роль та мали натуральний характер, то у XVIII ст. податки все більш стають грошовими, що в подальшому призвело до повного закріпачення селян. У своїй книзі вчений дослідив Малоросійський приказ, його організацію та функції, до цього ця тема була мало висвітлена. У декількох главах розглядаються повинності, які були пов'язані з утриманням військових, уперше Михайло Слабченко порушив питання про старшинські з'їзди.

Ця книга, як і її автор, була репресована та відбувала покарання на засланні. На обкладинці і титульному листі четвертого тому, виданого російською мовою, який зберігається у бібліотеці, стоїть печатка з надписом «ОГР» («ограничено», тобто обмежено).

Після завершення революції багато видань, виходячи із основних принципів нової ідеології, були заборонені та вилучені з бібліотек, чи підлягали обмеженому доступу для читачів. Для останніх у бібліотеках відкривались спеціальні книгосховища. Такий відділ спеціального збереження знаходився і у нашій бібліотеці. На останній сторінці монографії можемо побачити 4 інвентарних номери. Коли ця книга з'явилась у Науковій бібліотеці, на жаль, невідомо, тому що не збереглося інвентарної книги за цей період. Після Великої Вітчизняної війни (1941—1945 рр.) проходила інвентаризація бібліотеки. Досліджуючи інвентарну книгу 1946 р., вдалося встановити долю книжки: вона «вибула у 1956 р.» з основного фонду, потрапивши до спецфонду. Із подальших записів ми бачимо, що книга була перешифрована та повернулася до основного фонду бібліотеки у 1959 р. Долю п'ятого тому цієї праці, яка не була видана, вдалось встановити професору Анатолію Васильовичу Санцевичу. Її машинописний варіант зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. «Цей машинопис має заголовок — «Организация хозяйства на Запоріжжі, т. V.: Економічно-соціальний уклад Січі», — писав А. В. Санцевич. — На титульній сторінці (та будь-де в тексті) автор не згадується. До того ж, на обкладинці справи стоїть дата «1932 р.» (Напевно, час передачі праці до архіву). Але авторство М. Слабченка не викликає ніяких сумнівів. Адже у довідці, скла-

дений у зв'язку з висуненням кандидатури М. Є. Слабченка на звання академіка ВУАН зазначалося, що він завершив велику працю «Соціально-правова організація Січі Запорізької» (т. V. ч. 1 — «Організація господарства України»). Навіть при деякому розходженні у заголовках архівного машинопису та в згадці довідки цілком зрозуміло, що йдеться про той самий твір. Про це свідчить і нумерація тому (т. V. ч. I), бо попередньо вийшло в світ 4 томи серіалу «Організація господарства України». Та й структура машинопису відповідає побудові згаданих томів. Аналогічним є виклад змісту машинопису (оглав). Цитати іноземними мовами вписано рукою Слабченка, як і написано титульний аркуш» [1, с. 64].

№	Дата	Автор	Назва	Видання	Рік видав.	кількість арб.	сторінки	Зміст поступив, коти, № разгону	Шифр	Шифр	Видання
4-1	1910	Дорошенко, М. и др.	Словник ділової мови	Прост.	1910	1	60	вз сего, прочав в г. д. м. 1910	21-1165		
4-1301	1910	Мироненко, М.	Назиси з української мови.		1910	20	-		28-110		
4-1302	1910	Слабченко, М.Є.	Організація господарства України т. I		1910	30	-		74-994		
4-1303	1910	"	" " " " т. II		1910	20	-		74-998		
4-1304	1910	Холемко, Є. і.	Шевченко на Причунні		1910	4	-		29-114		
4-1305	1910	"	" " " " т. III		1910	1	-		74-999		

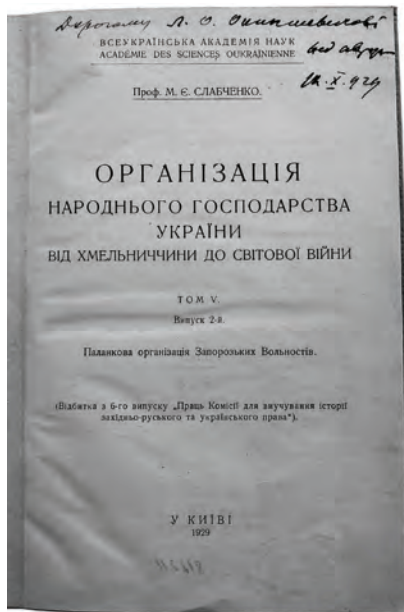

№	Дата	Автор	Назва	Видання	Рік видав.	кількість арб.	сторінки	Зміст поступив, коти, № разгону	Шифр	Шифр	Видання
100-260	1929	Слабченко М.Є.	Організація господарства України т. V. ч. 1	Одеська	1929	2	-		52-134		
100-261	1929	"	" " " " т. V. ч. 2	Варшавська	1929	2	-		79-566		
100-262	1929	"	" " " " т. V. ч. 3	"	"	2	-		79-566		
100-263	1929	Слабченко М.Є.	Організація господарства України т. V. ч. 4	Одеська	1929	20	-	13-1-3	74-998		
100-264	1929	Зубрицький М.	Епіграмки з української мови	"	"	20	-		74-508		
100-265	1929	"	" " " " т. II	"	"	20	-		52-134		
100-266	1929	Слабченко М.Є.	Організація господарства України т. I	Одеська	1929	20	-		74-508		
100-267	1929	"	" " " " т. II	"	"	20	-		74-508		
100-268	1929	"	" " " " т. III	"	"	20	-		74-508		
100-269	1929	"	" " " " т. IV	"	"	20	-		74-508		
100-270	1929	"	" " " " т. V	"	"	20	-		74-508		
100-271	1929	"	" " " " т. VI	"	"	20	-		74-508		
100-272	1929	"	" " " " т. VII	"	"	20	-		74-508		
100-273	1929	"	" " " " т. VIII	"	"	20	-		74-508		
100-274	1929	"	" " " " т. IX	"	"	20	-		74-508		
100-275	1929	"	" " " " т. X	"	"	20	-		74-508		

Раритетним виданням є другий випуск п'ятого тому «Паланкова організація Запорозьких Вольностей» [12, т. 5], який вийшов у Києві 1929 р. Ця книга зберігається у Відділі рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки, у фонді Ф. Є. Петруня. На її титульній сторінці зверху розташований дарчий напис «Дорогому Л. О. Окиншевичові від автора 22.X.929». На жаль, дата написана не розбірливо, тому те, що дата 22 жовтня 1929 р. — припущення автора статті. На сторінках 159 та 175 стоїть печатка «Дар доц. Ф. Петруня». Цю книгу М. Є. Слабченко подарував Льву Олександровичу Окіншевичу (1898—1980) — історику України, досліднику права Гетьманщини. Л. О. Окіншевич здобув освіту у Колегії П. Галагана, на юридичному факультеті Київського університету та в Інституті народного господарства. Працював у Комісії з вивчення історії західно-руського та українського права ВУАН (1921—1933). Під час Великої Вітчизняної війни потрапив у полон, після її закінчення у 1949 р. — опинився у США. З 1954 р. працював у Бібліотеці Конгресу США. Автор понад 100 наукових праць.

У другому випуску п'ятого тому своєї праці М. Є. Слабченко дослідив паланкову організацію запорізьких козаків, її устрій. «Слободи, отаманства й села на певній території Вольностей об'єднувалися під управою паланки, — писав вчений, — Паланка — не просто адміністративний поділ Вольностей. Вона, насамперед господарчо-територіальна одиниця, бо Вольності являли собою власне суму таких одиниць» [12, т. 5, с. 44].

У 1925—1927 рр. вийшла фундаментальна праця «Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст.» у 2-х частинах. На початку XX ст. майже не було загальних наукових праць, які б висвітлювали економічно-соціальну історію України XIX ст. «Книга, що оце її пускається в світ, — писав М. Слабченко в передмові до першого тому, — має хоч до певної міри заповнити прогалину, що живо відчувається в нашій економічно-історичній науці» [10, с. III].

Перший том, що був надрукований у 1925 р. в Одесі, охоплює період від кінця XVIII ст. до 1861 р. включно. Книга починається з огляду об'єднання українських земель, їх колонізації та інкорпорації до Російської імперії. Далі автор приділяє увагу видам господарства та їх розвитку, які були притаманні тому періоду. Це — скотарство, зернове господарство, млинарство, винарство та інші промисли. Як завжди, М. Є. Слабченко багато уваги приділив соціальному становищу населення та правовим відносинам. Окремі глави присвячені поміщицьким правам, розгляду становища козацьких верств та селян державних і поміщицьких, шляхти, військовим поселенням, кодифікації українського права. Особливо місце у праці займає питання панщини на Україні та становища селян різних категорій. Також у книзі були порушені питання, пов'язані з революційно-демократичними рухами на Україні, окремо розглядалися масонські організації, революційний рух тридцятих років, слов'янофіли, Кирило-Мефодіївське братство, натур-філософи, громадські рухи та ін.

Наприкінці XVIII ст. на малі України з'являються нові міста, починають активно розвиватися вже існуючі поселення, зростає численність міського населення. М. Є. Слабченко приділив увагу розвитку ремесла й фабрик, становищу робітників на них. Окремі розділи аналізують розвиток торгівельних відносин, останні присвячені реформі 1861 р., де особлива увага приділялась українським проектам визволення селян та здійсненню самої реформи. Роблячи висновки, М. Слабченко писав: «Після 1861 р. Україна рішучо ступила на шлях капіталістичного розвитку, в якому поміщики потроху стали здавати перед звичайним підприємцем, коли не хтіли самі обуржуажуватися. Селянство, зі свого

боку, потроху пролетаризувалось і шукало виходу на нових шляхах життя, ще тоді неясних для широких дрібно-власницьких мас. Та над ними, цими новими шляхами, вже думали і в Західній Європі, і в Росії, і на Україні» [10, с. 310]. На титульному аркуші видання стоїть штамп «ОГР». Ця книга свого часу зберігалася у спецхрані та мала обмежений доступ.

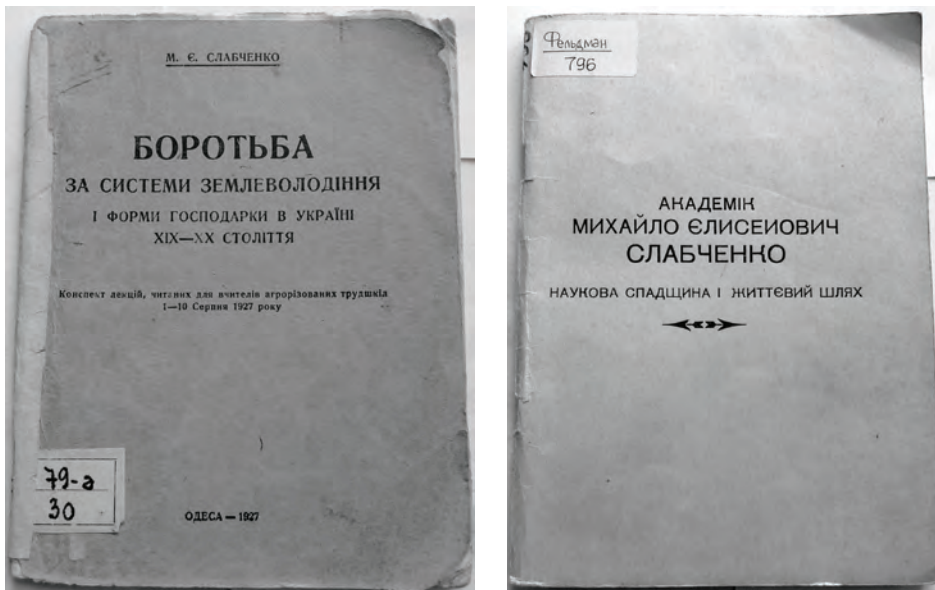
Другий том «Матеріалів до економічно-соціальної історії України ХІХ ст.» вийшов у 1927 р. Він охоплює період після скасування панщини до 1905 р. включно. «Цей том, — писав Михайло Єлисейович, — починається з розгляду й оцінки внутрішньої історії акту 19 лютого, що накреслював можливості формування внутрішнього ринку та капіталістичного розвитку України, наслідком чого сталися події 1905 р.» [11, с. 3]. У цьому томі М. Слабченко проаналізував зміни та наслідки реформи 1861 р., які зробили вагомий вплив на суспільстві. По-перше, це стосувалося сільського населення, розшарування серед нього, автарацікавили земельні питання та правові відносини, поява нового класу — пролетаріату. По-друге, реформи спричинили «ріст середньої й малої буржуазії, що для неї рямці феодальних порядків були завужьки. Ці рямці треба було розсунути в інтересах ново народженої класи» [11, с. 5]. У своєму дослідженні науковець багато уваги приділив розвитку нових економічних, політичних та соціальних вчень. Висвітлював народні рухи, селянські повстання, студентські рухи та організації 60—90-х рр., слов'янофілів, народовольців, тарасівців, соціал-демократів та ін. Події другого тому закінчуються повстанням броненосця «Потьомкін» та революційними подіями 1905 р.

У 1927—1929 рр. вченим було написано кілька підручників, які охоплювали майже всі періоди історії України. У Науковій бібліотеці зберігається конспект лекцій М. Є. Слабченко, читаних для вчителів аграризованих трудшкіл «Боротьба за системи землеволодіння і форми господарки в Україні ХІХ—ХХ століття», який був надрукований в Одесі 1927 р. У своїй праці вчений розглядає аграрні відносини України в період кріпацького права, в пореформений період переорганізації поміщицького господарства на пруський тип (проект Позена). Криза 80-х рр. ХІХ ст. сприяла падінню поміщицького землеволодіння, на місце якого прийшов тип дрібного селянського господарства, що призвело до значного розшарування серед самого селянства. Під час Першої світової війни у селі починають переважати фермерські господарства. «В боротьбі за певне місце на міжнародному ринкові, — писав М. Слабченко, — українське сільське господарство пережило виразну еволюцію від прусько-поміщицького до американського чи фермерського типу господарювання і від індивідуального до колективного землеволодіння. В соціальному відношенню така еволюція визначала боротьбу між поміщиком й селянином» [8, с. 3].

У січні 1928 р. за наукові заслуги М. Є. Слабченко було присвоєно ступінь доктора історії української культури. Визнаючи вагомий внесок у розвиток вітчизняної історичної науки, у 1929 р. Михайла Єлисейовича було обрано дійсним членом ВУАН.

20 січня 1930 р. вченого та його сина Тараса було заарештовано за сфабрикованою справою «Спілка визволення України» та засуджено на шість років позбавлення волі. Після звільнення у 1936—1937 рр. він жив у м. Кіровську Ленінградської області, працював бухгалтером тресту «Апатити». У 1937—1944 рр. був повторно засуджений на десять років (перебував на Колимі, в Уфі, Йошкар-Олі). Звільнився за амністією у 1944 р. Спочатку оселився на Астраханщині, потім, з 1947 р., у м. Первомайськ Миколаївської області, де працював шкільним вчителем, викладаючи іноземні мови, до звільнення у 1949 р. Помер Михайло Єлисейович Слабченко 27 листопада 1952 р. У березні 1959 р. вирок суду 1937 р. був скасований. 11 серпня 1989 р. Рішенням Верховного

суду УРСР М. Є. Слабченку та його сина було реабілітовано по справі «Спілка визволення України». Історична справедливість остаточно була встановлена, коли у жовтні 1990 р. Михайла Єлисейовича поновили у складі АН України. У 1992 р. відбулися загальні збори Відділення історії, філософії та права Національної Академії, які були присвячені 110-й річниці з дня народження М. Є. Слабченка.

Тільки з початком 90-х рр. поступово стала повертатися до нас наукова спадщина М. Є. Слабченка, з'явилися публікації про нього. У 1993 р. вийшла книга А. В. Санцевича «Видатний український історик М. Є. Слабченко» [7]. У 1995 р. в Одесі, у місті, яке визначило долю вченого і яке він любив, вийшов збірник наукових праць «Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях». [1]. Цей збірник з серії «реабілітовані історією», який вмістив в себе статті, повідомлення та документальні публікації, був підготовлений кафедрою історії України Одеського державного університету імені І. І. Мечникова та Одеським товариством краєзнавців у рамках наукової конференції. Серед статей цього збірника особливу увагу привертає стаття Г. Д. Зленка «Проблеми бібліографування праць академіка М. Є. Слабченка», де наприкінці статті додається «Опис прижиттєвих публікацій М. Є. Слабченка. Матеріали до бібліографічного покажчика». Цей опис охоплює період з 1909 по 1942 рр. та містить 238 позицій. Покажчик має важливе значення при вивченні наукової спадщини вченого, тому що перед дослідниками та науковцями теперішнього часу постає наступна проблема: «анонімність багатьох надрукованих матеріалів М. Є. Слабченка та неповнота розкритих ним псевдонімів і криптонімів» [1, с. 81]. Цей збірник знаходиться в іменному фонді видатного одеського краєзнавця Віктора Семеновича Фельдмана, який працював головним бібліографом у Науковій бібліотечі.

У 2009 р. Одеський національний університет та Асоціація європейської культури видали енциклопедичне видання «Одеські історики. Т. 1: Початок XIX — середина XX ст.». В цьому виданні міститься стаття О. Є. Музичка, присвячена Михайлу Єлисейовичу Слабченку [4].

У цій статті ми розглянули лише невеликий творчий доробок М. Є Слабченка, представлений монографіями, які зберігаються у Науковій бібліотеці ОНУ імені І. І. Мечникова. На жаль, на сьогоднішній день ще не видано повного зібрання праць Михайла Єлисейовича Слабченка, його наукова спадщина ще чекає своїх дослідників.

Література

1. Академік Михайло Єлисейович Слабченко: наукова спадщина і життєвий шлях: зб. ст. / Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова, Іст. ф-т, Каф. історії України; Одес. т-во краєзнавців. — Одеса, 1995. — 124 с. — (3 сер. «реабілітовані історією»).
2. Отзыв засл. орд. проф. И. А. Линниченко о работе М. Слабченко: «Малорусский полк в административном и хозяйственном отношении» / И. А. Линниченко // Зап. ИНУ. — 1910. — Вып. 3, офиц. отд. — С. 74—86.
3. Ляшенко О. Л. «Московсько-українська фразеологія» В. Г. Дубровського у світлі сучасного розуміння проблем перекладознавства / О. Л. Ляшенко // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. — 2009. — Т. 14, вип. 19. — С. 252—262.
4. Музичко О. Є. Слабченко Михайло Єлисейович, 1882—1952 / О. Є. Музичко // Одеські історики. Т. 1: Початок XIX — середина XX ст. — Одеса: Друкарський дім, 2009. — С. 362—366.
5. Першина З. В. Академик М. Е. Слабченко / Заира Валентиновна Першина // Видные ученые Одессы. — 1994. — Вып. 4: Ушедшие из жизни. — С. 77—83.
6. Савельєва Є. В. Дослідження історії України в науково-бібліографічній діяльності Ф. Є. Петруня / Є. В. Савельєва // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. — 2007. — Т. 12, вип. 4. — С. 134—142.
7. Санцевич А. В. Видатний український історик М. Є. Слабченко / А. В. Санцевич. — К.: [Ін-т іст. України АН України], 1993. — 70 с.
8. Слабченко М. Є. Боротьба за системами землеволодіння і форми господарки в Україні 19—20 століття: конспект лекцій, читан. для вчителів агрорізованих трудшкіл 1—10 серп. 1927 р. / М. Є. Слабченко. — Одеса: «Одесполіграф», 1927. — 62 с.
9. Слабченко М. Е. Малорусский полк в административном отношении: ист.-краевед. очерк / М. Е. Слабченко // Зап. ИНУ ист.-филол. фак. — 1909. — Вып. 1. — С. 1—436.
10. Слабченко М. Є. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX століття / М. Є. Слабченко. — Т. 1. — Одеса: Держвидав України, 1925. — 318 с.; Т. 2. — [Харків]: Держвидав України, 1927. — 278 с.
11. Слабченко М. Є. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX століття / М. Є. Слабченко.
12. Слабченко М. Є. Організація господарства України від Хмельниччини до світової війни / М. Є. Слабченко. — Одеса: Держвидав України, 1922—1929. — Ч. 1: Господарство Гетьманщини XVII—XVIII ст., т. 1: Землеволодіння та форми сільського господарства. — 1923. — 203 с.; Т. 2: Судьбы фабрики и промышленности в Гетьманщине XVII—XVIII ст. — 1922. — 208 с.; Ч. 1: Хозяйство Гетманщины в XVII—XVIII ст., т. 3: Очерки торговли и торгового капитализма. — 1923. — 192 с.; Т. 4: Состав и управление государственным хозяйством Гетманщины XVII—XVIII вв. — 1925. — 232 с.; Т. 5, вип. 2: Паланкова організація Запорозьких вольностей. — 1929. — 94 с. — Окр. відб. «Праць Комісії для виучування історії західно-руського та укр. права» (1929, вип. 6).
13. Слабченко М. Е. Центральные учреждения Украины XVII—XVIII ст.: конспект лекций, читан. с 10 июня по 14 июля на Украинских курсах для учителей средних школ / М. Е. Слабченко. — Одесса: Просвита, 1918. — 96 с.
14. Хмарський В. М. Слабченко Михайло Єлисейович / В. М. Хмарський // Професори Одеського (Новоросійського) університету: біогр. слов. — Вид. 2-е, доп. — Одеса: Астропринт, 2005. — Т. 4. — С. 119—123.

С. А. Мерзлякова,

главный библиограф Научной библиотеки имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ М. Е. СЛАБЧЕНКО

Резюме

В статье рассматривается научное наследие известного украинского историка М. Е. Слабченко, которое хранится в фондах Научной библиотеки Одесского национального университета имени И. И. Мечникова. М. Е. Слабченко (1882—1952), выпускник Новороссийского университета, в 1920-х гг. — профессор истории Украины в Институте народного образования (ИНО), академик АН УССР.

Ключевые слова: Научная библиотека, М. Е. Слабченко, история Украины, именной фонд Петруня, Новороссийский университет, Институт народного образования (ИНО).

S. A. Merzlyakova,

Scientific Library of the
Odessa I. I. Mechnikov National University
24, Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine

SCIENTIFIC HERITAGE OF M. E. SLABCHENKO

Summary

The article considers the scientific heritage of a famous Ukrainian historian M. E. Slabchenko in the stocks of Scientific Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University. M. E. Slabchenko (1882—1952), who was a graduate of the Novorossiiia University, in the 1920s became a professor of Ukrainian history in the Public Education Institute (PEI), a member of the Academy of Sciences of the USSR.

Key words: Scientific Library, M. E. Slabchenko, history of Ukraine, Petrun's book collection, Novorossiiia University, Public Education Institute (PEI).